

Kronika • Chronicle

Garbingas mokslininkės jubiliejus

Habilituota daktarė, profesorė, Lietuvos mokslų akademijos narė ekspertė **Irena Eitminavičiūtė**, viena dirvožemio zoologijos pradininkių Lietuvoje, savo gyvenimą paskyrė oribatidinių erkių tyrimams. Dirbdama MA Biologijos institute 1958 m. apgynė kandidatinę disertaciją „Lietuvos TSR oribatidai“, 1982 m. Maskvoje – daktaro disertaciją „Dirvožemio bestuburių gyvūnų kompleksų formavimosi dėsnin-gumai velėninių-jaurinių dirvožemių zonoje veikiant antropogeniniams faktoriams“.

Po Biologijos instituto reorganizacijos nuo 1959 04 30 dirbo Zoologijos ir parazitologijos instituto (nuo 1989 m. – Ekologijos institutas) Bestuburių zoologijos laboratorijoje. Nuo 1968 m. buvo šios laboratorijos vadovė (nuo 1983 m. – Dirvožemio zoologijos, nuo 1989 m. – Dirvožemio ekologijos).

Tyrimų pradžioje daugiausia dėmesio buvo skiriama dirvožemio bestuburių gyvūnų tyrimams natūraliose ekosistemose (miškuose, pelkėse, pievose, Baltijos pajūrio biotopuose). Laikui bėgant gausėjo tyrėjų gretos, daugėjo

tyrimo klausimų: aiškintasi, koks vandens ir vėjo erozijos, žemės dirbimo, sėjomainos, tręšimo, kalkinimo, pesticidų poveikis dirvožemio faunai ir jos biologiniam aktyvumui, tyrinėtas bestuburių vaidmuo pesticidų degradacijai dirvožemyje. Išaiškintos dirvožemio gyvūnų grupės ir rūšys, intensyviausiai kaupiančios ir skaidančios pesticidus, taip pat mikroorganizmų ir bestuburių gyvūnų dalyvavimas organinių liekanų ir buitinių atliekų skaidymo procesuose. Laboratorijos darbai buvo glaudžiai siejami su žemės ir miškų ūkiu.

I. Eitminavičiūtė subūrė gausią dirvožemio zoologų, mikrobiologų bei abiotinių veiksnių tyrėjų grupę. Turėdama daug draugų bei pažįstamų buvusioje Sovietų Sąjungoje ir už jos ribų ji be vargo susitardavo dėl laboratorijos darbuotojų konsultavimo. Kompleksiniuose mikroorganizmų, protozojų, nematodų, sliekų, kurį laiką ir enchitridų, oribatidinių, gamazidinių, akaridinių, tarsoneminių erkių, taip pat pirminių besparnių vabzdžių, vabzdžių lervų, vitaminų, fermentų, mineralinių medžiagų tyrimuose dalyvavo dirvožemininkai, miškininkai, geografs, geologai, botanikai, hidrotechnikos ir melioracijos specialistai.

Profesorės vadovaujama laboratorija buvo viena kompleksiškiausių ir pajėgiausių buvusioje Sovietų Sąjungoje, jos darbai labai vertinti. Tad nenuostabu, kad 1970 m. jai buvo pavesta Vilniuje surengti III sąjunginį oribatidinių erkių tyrimo simpoziumą, 1975 m. – V sąjunginį dirvožemio zoologų suvažiavimą ir 1980 m. – sąjunginę dirvožemio zoologų mokyklą. Atliktų tyrimų duomenys buvo plačiai aptarti įvairiose konferencijose (Anglijoje, Vokietijoje, Čekoslovakijoje, Estijoje, Latvijoje, Gruzijoje, Turkmėnijoje, Azerbaidžiane, Tadžikistane, Ukrainoje, Baltarusijoje, Karelijoje, Maskvoje, Novosibirske, kt.).

I. Eitminavičiūtei vadovaujant laboratorijos atliktų darbų pagrindu buvo išleista keletas kolektyvinių leidinių: *Pedobiologinė Lietuvos tipinių pelkių charakteristika* (1972), *Agrotechnikos įtaka dirvožemio bestuburiams gyvūnams* (1974), *Pabaltijo pajūrio zonos dirvožemio bestuburių fauna* (1976), *Pesticidų poveikis pedobiontams ir biologiniam dirvožemio aktyvumui* (1982), *Ignalinos AE regiono landšaftų zoocenozė bazinė būklė* (ser. *Šiluminė energetika ir aplinka*, t. 7, 1989), *Žuvinto rezervatas* (1990) (visos su bendraautoriais, rusų k.). Kartu su Rusijos MA A. Severcovo gyvūnų evoliucinės morfologijos ir ekologijos instituto darbuotojais (A. Krivoluckiu, A. Druk, L. Laskova, kt.) išleido mokslinį darbą rusų k. *Išskastinės šarvuotosios erkės* (1993).

Su buvusios Sovietų Sąjungos mokslininkais 1986 ir 1987 m. vasaromis I. Eitminavičiūtė dalyvavo kompleksinėse ekspedicijose Mongolijoje. Apie tai ji parašė knygutę *Po žvaigždėtu dykumų dangum* (1995), kartu su Z. Bagdanavičiene – *Lietuvos miestų nutekamųjų vandenų dumblo panaudojimas* (1993).

Itin didelis I. Eitminavičiūtės vaidmuo buvo įkuriant eksperimentinę bazę Aukštaitijos nacionaliniame parke, Švenčionių r. Kaltanėnų apyl., Obelų rago kaime, ant vaizdingo Žeimenų ežero kranto (1975 10 03), kurioje intensyviai vykdyti moksliniai tyrimai. Dar prieš įsteigiant bazę, 1975 m. pavasarį miške buvo tiriamas fosforo organinių insekticidų poveikis pedobiontams ir miško paklotės irimo intensyvumui. Šie bandymai buvo kartojami ir tęsiami 1976, 1977, 1979, 1981–1985, 1987, 1989 m. ir vėliau.

Po Nepriklausomybės atkūrimo iširus kolūkiams, kai šalia bazės dirbamame lauke ėmė želti miškas, buvo nuspręsta stebėti pedobiontų kompleksų kaitą savaiminio miško formavimosi metu. Šie tyrimai kasmet tęsiami ir iki šiol.

Pagal bazėje surinktą medžiagą buvo apgintos Artūro Daubaro ir Petro Kazicko daktaro disertacijos. Dalis medžiagos buvo panaudota I. Eitminavičiūtės habilitaciniame ir Audronės Matusevičiūtės daktariniame darbuose.

Visi laboratorijos darbuotojai kartu su laboratorijos vadove labai daug dirbo įrengdami *Dvarą* – taip buvo pavadinta įsigyta bazė. Po darbo bandymų laukeliuose laboratorijos darbuotojai tvarkydavo *Dvaro* teritorijos aplinką. Dažnai dirvožemininkams talkino entomologai, geografai, kitų laboratorijų bei Lietuvos miškų instituto darbuotojai. Tuose darbuose nebuvo nei vadovų, nei laborantų – dirbo visi, kas tik tuo metu būdavo bazėje: dažė pastatus, apkėlė antro aukšto ir laboratorijos sienas, atliko daugybę kitų darbų. Įrengiant bandymų aikšteles dalyvavo visi laboratorijos darbuotojai. I. Eitminavičiūtė buvo ne tik dalykiška ir reikli vadovė, bet ir „laborantė“, „vairuotoja“. Po darbo

bandymų aikštelėse ji niekam nieko nesakiusi paimdavo kastuvą, grėblį, kauptuką ar žoliapjovę ir eidavo tvarkyti teritorijos. Ja pasekdavo ir kiti. Maždaug ketvirtį amžiaus *Dvaro* teritorija buvo pavyzdingai tvarkoma, net turistai ateidavo pasigrožėti žydinčiais sausmedžiais, alyvomis, rožėmis, gudobelėmis, raganėmis, alpinariumu bei gražiai prižiūrima veja.

Kai laboratorijai buvo paskirtas „Moskvič“ automobilis su kėbulu, I. Eitminavičiūtė kartu su bendradarbiais keliaudavo ne tik į *Dvarą*, bet ir apie Drūkšių ežerą, Aukštaitijos, Dzūkijos, Žemaitijos nacionalinius parkus, į karstinį Šiaurės Lietuvos regioną paimti tyrimams medžiagos. Kartais ją pavaduodavo Jonas Vanagas. Daugiau kaip dešimt metų kiekvieną mėnesį buvo imami dirvožemio bandiniai Drūkšių ežero bangų mūšos zonoje siekiant išsiaiškinti AE poveikį dirvožemio mikroartropodams.

Bazę aplankydavo nemažai garbingų svečių: ne kartą čia lankėsi MA prezidentas Juozas Matulis, akademikai Leonardas Kairiūkštis, Vytautas Statulevičius, profesorai Vytautas Valenta, Mečislovas Vaičys, taip pat Algimantas Žiogas, Edvardas Riešas, SSRS MA akademikas Merkurijus Sergejevičius Giliarovas, mokslų dr. Tamara Perel, prof. Nina Černova, doc. Adelaida Petrova, dabartinis VU rektorius Benediktas Juodka, buvęs miškų ūkio ministras Albertas Vasiliauskas, biologai iš Lenkijos ir Bulgarijos, Rusijos parazitologai G. Krasnoščiokovas, M. Soninas, Gruzijos biologų delegacija.

1983 10 21 Kaltanėnuose įvyko mokslinė-gamybinė konferencija, 1986 02 25 – mokslo dienos, 1988 m. kovą – konferencija-pasitarimas Švenčionyse, 1984 06 06 nufilmuota televizijos laida „Tiems, kurie mokosi“ per LTV kanalą buvo rodyta du kartus.

Prof. Irena Eitminavičiūtė daug prisidėjo prie Lietuvos mokslininkų darbų sklaidos – ilgą laiką (1990-2010) ji buvo žurnalo „Ekologija“ vyriausioji redaktorė.

Valentina Strazdienė